

Evaluatie van de afschaffing eigen bijdrage van studenten in selectieprocedures

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap

Marieke de Visser | Joris Cuppen | Matthijs Brink | Jules Warps

Evaluatie van de afschaffing eigen bijdrage van studenten in selectieprocedures
Marieke de Visser, Joris Cuppen, Matthijs Brink en Jules Warps
Juni 2021

© 2021 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het Ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	4
1 Inleiding	6
1.1 Context	6
1.2 Onderzoeksvraag	7
2 Onderzoeksmethoden	9
2.1 Onderzoeksopzet	9
2.1.1 Afbakening	9
2.1.2 Effecten op aanmeldingen	9
2.1.3 Effecten op inschrijvingen	10
2.1.4 Interviews	11
3 Resultaten	12
3.1 Effecten op aanmeldingen	12
3.2 Effecten op inschrijvingen	16
4 Conclusies	23
Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen	25

Managementsamenvatting

Het waarborgen van toegankelijk hoger onderwijs is een van de wettelijke taken van de overheid. Iedereen met voldoende kennis en vaardigheden om op het gevraagde niveau succesvol te studeren, dient de kans te krijgen om hoger onderwijs te volgen, ongeacht herkomst of andere sociaal-culturele of sociaal-economische factoren. Deze toegankelijkheid is een punt van zorg dat speelt voorafgaand, tijdens en na de toelating tot het hoger onderwijs. Bij opleidingen waar selectie wordt toegepast, is dit een onderwerp van extra aandacht. Er kan sprake zijn van kansenongelijkheid *tijdens* de selectieprocedure, maar ook *voorafgaand* aan de inhoudelijke procedure, bijvoorbeeld doordat er sprake is van een financiële drempel. Om die reden is het instellingen sinds het studiejaar 2017/2018 niet meer toegestaan om studenten te vragen om een eigen bijdrage voor deelname aan een selectieprocedure. Voor die tijd werd voor meer dan honderd opleidingen aan 17 hogescholen wel een eigen bijdrage gevraagd. Door het verbod hierop moet worden voorkomen dat kandidaten vanwege hun financiële situatie niet (onbelemmerd) kunnen deelnemen aan een selectieprocedure.

Het huidige onderzoek dat ResearchNed heeft uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap evalueert de effecten van het verbod op het vragen van een eigen bijdrage van studenten voor deelname aan selectie, specifiek in het hbo. Het onderzoek had drie doelen:

- Vaststellen of er veranderingen zijn in de samenstelling van de groep (aspirant-)studenten die willen beginnen en zijn begonnen aan een studie waarvoor eerst een eigen bijdrage in de selectieprocedure werd gevraagd.
- Het vergroten van inzicht in de ontwikkeling van het aantal aanmeldingen bij opleidingen met selectie en mogelijke verklaringen van deze ontwikkeling.
- Het vergroten van inzicht in de ontwikkeling van de no show onder de kandidaten die zich aanmelden voor een selectieprocedure.

Voor dit onderzoek zijn verschillende methodes ingezet. Om vast te stellen of er veranderingen zijn in de omvang en samenstelling van de groep studenten die een opleiding volgt waarvoor voorheen een eigen bijdrage werd gevraagd in de selectie, is gebruik gemaakt van registerdata. Hierbij zijn CBS-gegevens aan DUO-gegevens over inschrijvingen gekoppeld. Vergeleken zijn de sociaal-economische status (SES) van de student (opgevat als het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders en de hoogte van het inkomen van de ouders), de eventuele migratieachtergrond en de vooropleiding van de groepen studenten vóór en ná afschaffing van de eigen bijdrage.

Om vast te stellen of er veranderingen zijn in de omvang en samenstelling van de groep kandidaten die zich aanmeldt voor selectie waarvoor voorheen betaald moest worden en of er veranderingen zijn in de no show, kon geen gebruik gemaakt worden van bestaande data. Op twee manieren is meer inzicht verkregen in deze variabelen. Allereerst is er een vignettenonderzoek uitgevoerd onder studenten die hebben deelgenomen aan een selectie voor een hbo-studie voor toelating tot het studiejaar 2020-2021. Zij kregen onder meer vragen voorgelegd waarin bedragen waren opgenomen ('vignetten') met de vraag of zij bereid zouden zijn geweest dit bedrag te betalen voor deelname aan de selectieprocedure die ze hebben gevolgd. Daarnaast zijn vragen gesteld over hun achtergrondkenmerken. Op deze manier kon de invloed van een eigen bijdrage op selectiedeelname voor verschillende groepen studenten worden nagebootst. Daarnaast zijn er vier interviews gehouden met vertegenwoordigers van opleidingen die voorheen een eigen bijdrage vroegen voor selectie. Hun is gevraagd naar ontwikkelingen die zij zien op het gebied van aantallen aanmeldingen, diversiteit in de groep studenten die zich aanmeldt en no show.

De belangrijkste resultaten van dit onderzoek zijn als volgt. Voor de samenstelling van de instroom zijn de effecten van afschaffing van de eigen bijdrage zeer beperkt of niet-bestaand. Hoewel er veranderingen zijn in de samenstelling van de instroom, volgen die alle de ontwikkelingen die ook voor het totale hbo te zien zijn. Daarnaast concluderen we uit de uitkomsten van de vragenlijst dat minder studenten bereid zouden zijn om deel te nemen aan de selectieprocedure die ze hebben gevolgd, naarmate het bedrag dat ze daarvoor hadden moeten betalen, stijgt. Hoewel de bereidheid van studenten met een niet-westerse migratie-achtergrond lager is dan van studenten zonder niet-westerse migratie-achtergrond, is het effect hiervan gering; de bereidheid wordt in sterke mate voorspeld door uitsluitend de hoogte van het bedrag.

Zowel het aantal aanmeldingen voor selectieprocedures als het aantal no shows lijkt op basis van informatie uit de interviews grotendeels niet noemenswaardig veranderd. Een geïnterviewde van een van de opleidingen geeft aan dat beide zijn gestegen, de anderen rapporteren geen wijzigingen.

Samengevat ontstaat het beeld dat het afschaffen van de eigen bijdrage voor selectie niet geleid heeft tot grote veranderingen in de kwantiteit en samenstelling van de groep studenten die instroomt in de opleidingen die voorheen een eigen bijdrage vroegen voor selectie. Uit de gehouden interviews blijkt dat er grotendeels geen sprake is van veranderingen in aantallen aanmeldingen en no-shows. Een deel van de geïnterviewden heeft wel de indruk dat de diversiteit binnen de groep studenten die zich aanmeldt, toeneemt en schrijft dit toe aan een variatie aan inspanningen, niet exclusief aan het afschaffen van een eigen bijdrage voor deelname aan selectie.

1 Inleiding

1.1 Context

Het waarborgen van toegankelijk hoger onderwijs is een van de wettelijke taken van de overheid. Iedereen met voldoende kennis en vaardigheden om op het gevraagde niveau succesvol te studeren, dient de kans te krijgen om hoger onderwijs te volgen, ongeacht herkomst of andere sociaal-culturele of sociaal-economische factoren. Deze toegankelijkheid is een punt van zorg dat speelt voorafgaand, tijdens en na de toelating tot het hoger onderwijs.

Het vraagstuk van toegankelijkheid kent een extra dimensie bij opleidingen waar de instroom om uiteenlopende redenen niet drempelloos is. Voor verschillende opleidingen geldt dat de vraag naar opleidingsplaatsen het aanbod overstijgt. Ongeveer één op de drie aspirant studenten meldt zich aan voor een opleiding met een beperkt aantal plaatsen. In de Wet kwaliteit in verscheidenheid wordt gestreefd naar een optimale match tussen student en opleiding. Eén van de maatregelen in dit kader is de afschaffing van het systeem van gewogen loting bij numerus fixus opleidingen (opleidingen met beperkt aantal plaatsen). Sinds het studiejaar 2017-2018 wordt er een systeem van decentrale selectie toegepast bij numerusfixusopleidingen: alleen studenten die aan vooraf opgestelde criteria voldoen kunnen toegelaten worden. Naast de numerusfixusopleidingen vindt er in het hoger onderwijs ook selectie plaats bij opleidingen die volgens de wet aanvullende eisen (naast vooropleidingseis en nadere vooropleidingseisen) mogen stellen op grond van het beroepsprofiel of de organisatie en inrichting van het onderwijs (kleinschalig, residentieel onderwijs).

Een belangrijke vraag is of het mogelijk is om op objectieve en onafhankelijke wijze te selecteren zodat ook opleidingen met een selectieprocedure toegankelijk zijn en blijven voor iedereen met voldoende kennis en vaardigheden, ongeacht herkomst of andere sociaal-culturele of sociaal-economische factoren. Uit onderzoek blijkt dat studenten met een niet-westerse migratieachtergrond veel minder vaak een opleiding volgen waarvoor geselecteerd wordt dan studenten zonder deze achtergrond¹. Het zou kunnen dat dit deels komt doordat er bias zit in selectieprocedures. Ten eerste kan het al dan niet selecteren als zodanig een signaal geven dat bepaalde groepen ervan weerhoudt zich aan te melden. Men spreekt dan van zelfselectie. Daarnaast kan er sprake zijn van bias in de selectiemethodes en -instrumenten zelf. Wetenschappelijk onderzoek^{2,3,4,5} laat zien dat er invloed uitgaat van de wijze van selecteren op de samenstelling van de studentpopulatie in termen van sociaal-culturele en sociaal-economische diversiteit (de zogenaamde 'widening access'). Tegelijkertijd wordt die invloed genuanceerd; het betreft hier een moeilijk oplosbaar vraagstuk met tegenstrijdige voorwaarden voor een oplossing; een 'wicked problem'. In Nederland is er sprake van een grote diversiteit aan ingezette selectiemethodes en -instrumenten. De ingezette selectiemethoden worden door verschillende groepen deelnemers verschillend ervaren en blijken ook differentiële effecten te hebben op de kans van toelating, met name voor kwetsbare groepen, na controle voor hun aanleg. Zo bleken kandidaten met laagopgeleide ouders en kandidaten met een functiebeperking

1 Broek, A. van den, Cuppen, J., Warps, J., Termorshuizen, T., Lodewick, J., Brukx, D., Korte, K. de, Ramakers, C. & Mulder, J. (2019). Monitor Beleidsmaatregelen Hoger Onderwijs 2018-2019. Studenten in het hoger onderwijs: stand van zaken studiejaar 2018-2019: doorstroom, instroom, studiekeuze, studievoortgang, studieuitval en studiefinanciering. Nijmegen: ResearchNed.

2 Cleland JA, Patterson F, Hanson MD. Thinking of selection and widening access as complex and wicked problems. *Med Educ.* 2018;52:1228-39

3 Patterson F, Knight A, Dowell J, Nicholson S, Cousans F, Cleland J. How effective are selection methods in medical education? A systematic review *Med Educ* 2016;50 (1):36-60

4 Stegers-Jager KM, Steyerberg EW, Lucieer SM, Themmen AP. Ethnic and social disparities in performance on medical school selection criteria. *Med Educ.* 2015;49(1):124-33.

5 Patterson F, Cleland J, Cousans F. Selection methods in healthcare professions: where are we now and where next? *Advances in Health Sciences Education.* 2017;22(2):229-42.

generiek minder toelatingskans te hebben en waren er in het wo voorbeelden van een verhoogde kans op toelating van studenten met een migratieachtergrond bij gebruik van bepaalde criteria⁶. In februari 2020 heeft de Tweede Kamer, vanwege zorgen over kansenongelijkheid als gevolg van selectieprocedures, ingestemd met een motie van Kamerleden Paternotte en Van der Molen⁷, die pleit voor terugkeer van de mogelijkheid tot loten, hetgeen door een Kamermeerderheid als eerlijker wordt gezien.

Naast potentiële kansenongelijkheid *tijdens* de selectieprocedure, kan er ook sprake zijn van drempels voor bepaalde groepen kandidaten *voorafgaand* aan de inhoudelijke procedure, bijvoorbeeld een financiële drempel. Om die reden is het instellingen sinds het studiejaar 2017/2018 niet meer toegestaan om studenten te vragen om een eigen bijdrage voor deelname aan een selectieprocedure⁸. Voor die tijd werd voor meer dan honderd opleidingen aan 17 hogescholen (data ministerie van OCW, situatie 2015) wel een eigen bijdrage gevraagd, in grote lijnen variërend tussen 25 en 250 euro. Door het verbod hierop moet worden voorkomen dat kandidaten vanwege hun financiële situatie niet (onbelemmerd) kunnen deelnemen aan een selectieprocedure. De kosten voor de selectie liggen hiermee volledig bij de opleidende instelling. Omdat bij enkele specifiek genoemde opleidingen sprake is van hoge kosten voor de selectie, zijn afspraken gemaakt over compensatie door OCW van deze kosten voor de instellingen.

De opleidende instellingen vreesden dat het verbieden van het vragen van een eigen bijdrage zou leiden tot een hoger aantal aanmeldingen en een hoger aantal kandidaten dat niet komt opdagen bij de selectie; de zogenaamde no-shows. Bovendien betwijfelden de instellingen of de maatregel daadwerkelijk zou bijdragen aan een meer diverse instroom. Ten tijde van het instellen van het verbod op het vragen van een eigen bijdrage voor de selectieprocedure aan kandidaten, is daarom afgesproken om de maatregel te evalueren door de effecten ervan te onderzoeken. Deze rapportage beschrijft de methode en uitkomsten van deze evaluatie, zoals uitgevoerd door ResearchNed in opdracht van het Ministerie van OCW.

1.2 Onderzoeksvraag

Voorafgaand aan de evaluatie waren drie doelen geformuleerd:

- Vaststellen of er veranderingen zijn in de samenstelling van de groep (aspirant-)studenten die willen beginnen en zijn begonnen aan een studie waarvoor eerst een eigen bijdrage in de selectieprocedure werd gevraagd.
- Het vergroten van inzicht in de ontwikkeling van het aantal aanmeldingen bij opleidingen met selectie en mogelijke verklaringen van deze ontwikkeling.
- Het vergroten van inzicht in de ontwikkeling van de no show onder de kandidaten die zich aanmelden voor een selectieprocedure.

6 Van den Broek, A., Nooij, J., Essen van, M. & Duysak, S. (2017). Selectie en plaatsing bij numerusfixusopleidingen. De intentie tot deelname, de deelname aan selectie en de uitslag in relatie tot achtergrondkenmerken. ResearchNed: Nijmegen.

7 <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z02571&did=2020D05383>

8 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2016/11/16/verbod-op-het-vragen-van-een-eigen-bijdrage-aan-aankomend-studenten-voor-selectiekosten>

Op basis van bovenstaande doelen zijn de volgende onderzoeksvragen en de bijbehorende gewenste opbrengst geformuleerd:

1. Wat zijn de effecten van de maatregel om de eigen bijdrage voor Nederlandse (aspirant)-studenten in de selectieprocedure af te schaffen op het gebied van gelijke kansen?
 - a. Inzicht in de ontwikkelingen van de verschillende achtergronden (sociaal-economische status (SES), vooropleiding, migratieachtergrond) van de (aspirant)-studenten die een opleiding volgen of willen volgen die voorheen een eigen bijdrage vroegen aan studenten.
2. Wat zijn de verschillende effecten van de afschaffing van de eigen bijdrage voor de Nederlandse (aspirant)-studenten in de selectieprocedure?
 - a. Inzicht in de ontwikkeling van het aantal aanmeldingen voor de desbetreffende opleidingen vóór de afschaffing (studiejaren 2015/2016 - 2016/2017) en na (2017/2018 - 2019/2020) de afschaffing van de eigen bijdrage voor (aspirant)studenten in de selectieprocedure;
 - b. Inzicht in het aantal unieke aanmeldingen tussen de studiejaren 2015/2016 - 2016/2017 en 2017/2018 - 2019/2020;
 - c. Inzicht in het aantal (aspirant)-studenten die zich bij meerdere selectieprocedure hebben aangemeld in de studiejaren 2017/2018 - 2019/2020;
 - d. Inzicht in de hoeveelheid (aspirant)-studenten die niet zijn komen opdagen bij de selectie (no show) tussen de studiejaren 2015/2016 - 2016/2017 en 2017/2018 - 2019/2020;
 - e. Inzicht in de verschillende redenen van de (aspirant)-studenten die niet zijn komen opdagen bij de selectie tussen de studiejaren 2015/2016 - 2016/2017 en 2017/2018 - 2019/2020.

2 Onderzoeksmethoden

2.1 Onderzoeksopzet

In dit onderzoek zijn twee potentiële hoofdeffecten van het afschaffen van de eigen bijdrage voor selectie te onderscheiden: 1. Effecten op aanmeldingen; 2. Effecten op inschrijvingen. Na enkele overwegingen rondom afbakening van het onderzoek, beschrijven we onderstaand welke methoden zijn toegepast om de onderzoeksvragen rondom aanmeldingen en inschrijvingen te beantwoorden. In het hoofdstuk hierna worden vervolgens voor beide de resultaten beschreven.

2.1.1 Afbakening

Op voorhand was door de opdrachtgever vastgesteld dat het onderzoek uitsluitend betrekking heeft op hbo-opleidingen; universitaire opleidingen die een selectieprocedure hanteren, zijn derhalve buiten beschouwing gelaten. Daarnaast is per 1 september 2015 in Nederland het studievoorschot ingevoerd voor alle studenten die voor het eerst een bachelor- of masteropleiding volgen binnen het hoger onderwijs. Sinds de invoering van het studievoorschot kunnen studenten een rentedragende lening afsluiten als studiefinanciering. Dit is een ingrijpende wijziging in de financiële situatie van studenten, die mogelijk in zichzelf al invloed heeft op de samenstelling van de groep instromende studenten⁹. Om deze potentiële invloed uit te sluiten, is de periode van voor studiejaar 2015-2016 niet meegenomen in dit onderzoek.

Dit betekent dat de volgende cohorten onderzocht zijn: 2015 en 2016 voorafgaand aan de afschaffing van de eigen bijdrage en 2017, 2018 en 2019 na de afschaffing van de eigen bijdrage. Om vast te stellen welke hbo-opleidingen in het verleden een eigen bijdrage vroegen aan aspirant-studenten voor deelname aan de selectie, is gebruik gemaakt van een overzicht dat door de opdrachtgever is verstrekt. Dit overzicht bevat de gegevens die de Vereniging Hogescholen (VH) in 2015 desgevraagd heeft ontvangen van de betrokken hogescholen.

2.1.2 Effecten op aanmeldingen

De te onderzoeken effecten op aanmeldingen betroffen vier variabelen: 1. het aantal aanmeldingen; 2. het aantal unieke aanmeldingen, 3. het aantal aspirant-studenten dat zich aanmeldt bij meerdere selectieprocedures 4. het aantal no-shows.

Om de effecten van het afschaffen van de eigen bijdrage op deze variabelen te kunnen onderzoeken, was toegang nodig tot bestaande data(-bestanden). In het ontwerp van het onderzoek was daarvoor rekening gehouden met twee scenario's: data verkrijgen via Studielink of data verkrijgen via de Vereniging Hogescholen. Na overleg met de opdrachtgever en de Vereniging Hogescholen is allereerst contact gezocht met Studielink. Aspirant-studenten maken verplicht gebruik van Studielink om zich aan te melden voor hun studie in het hoger onderwijs. Studielink-data geven daardoor in potentie veel zicht op de inschrijvingen zonder dat instellingen hoeven te worden belast met het leveren van administratieve data voor onderzoek. In overleg met Studielink bleek echter dat, vanwege de gehanteerde bewaartermijnen¹⁰, het niet mogelijk was om de benodigde gegevens te verkrijgen voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

9 Broek, A. van den, Cuppen, J., Korte, K. de & Warps, J. (2020). Beleidsdoorlichting artikel 11 Studiefinanciering. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Nijmegen: ResearchNed.

10 Er worden door Studielink bestanden over het huidige en komende studiejaar bewaard.

In daaropvolgend overleg met de Vereniging Hogescholen bleek het daarnaast niet mogelijk om de benodigde gegevens over aanmeldingen en no-shows te verkrijgen via de hogescholen die voorheen een eigen bijdrage vroegen voor deelname aan selectieprocedures. Er was daarmee geen mogelijkheid om gebruik te maken van bestaande data met betrekking tot aanmeldingen.

Om toch een beeld te krijgen van het effect van een eigen bijdrage op de keuze van aspirant-studenten om zich wel of niet in te schrijven voor een selectieprocedure, zijn studenten geraadpleegd via het ResearchNed studentenpanel. Via het panel was het mogelijk om kandidaten die hebben meegedaan aan een selectieprocedure de vraag voor te leggen of zij ook hadden deelgenomen aan een selectie als zij hiervoor hadden moeten betalen. Het belang van de hoogte van de eigen bijdrage onderzochten we in deze groep volgens de vignettenmethode. De vignettenmethode komt er op neer dat respondenten een serie van stellingen voorgelegd krijgen waarbinnen roulerend condities worden weergegeven op basis waarvan de keuze voor iets aantrekkelijker of minder aantrekkelijk wordt gemaakt. Door panelleden gerandomiseerd verschillende bedragen voor te leggen met de vraag of zij bereid zouden zijn geweest dit bedrag te betalen voor deelname aan de selectieprocedure, konden we zicht krijgen op de rol die een financiële afweging in potentie in het verleden speelde bij deelname aan een selectieprocedure. Omdat de vignetten met bedragen alleen zijn voorgelegd aan studenten die in de aanloop naar studiejaar '20-'21 hebben deelgenomen aan een selectieprocedure voor een hbo-opleiding, weten we zeker dat deze studenten bereid zijn om mee te doen aan een selectieprocedure zonder eigen bijdrage; zij hebben dit immers gedaan. Tot slot is gevraagd naar achtergrondkenmerken van de studenten, om zo vast te kunnen stellen of de bedragen een ander effect hebben in verschillende groepen studenten.

2.1.3 Effecten op inschrijvingen

Om vast te stellen of de samenstelling en omvang van de groep studenten is veranderd in de opleidingen die voorheen een eigen bijdrage vroegen, is gebruik gemaakt van registerdata. Om zicht te krijgen op mogelijke veranderingen in de kenmerken van de groep toegelaten studenten, zijn CBS-gegevens aan DUO-gegevens over inschrijvingen gekoppeld. Vergeleken zijn de sociaal-economische status (SES) van de student (opgevat als het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders en de hoogte van het inkomen van de ouders), de eventuele migratieachtergrond en de vooropleiding van de groepen studenten vóór en ná afschaffing van de eigen bijdrage. Hierbij is gekeken naar twee aspecten:

1. De ontwikkeling van de omvang van opleidingen die de eigen bijdrage hebben afgeschaft (ook in relatie met de algehele ontwikkeling van studentenaantallen);
2. De ontwikkeling van de samenstelling van de groep studenten die zich inschrijven voor een opleiding die de eigen bijdrage heeft afgeschaft (ook hier in relatie met de algehele ontwikkeling van de studentenpopulatie).

Voor de periode 2015/2016 tot en met 2019/2020 zijn eerstejaars hbo-studenten aangemerkt als instroomcohort. Voor deze groep is bekeken of zij zijn ingestroomd in een opleiding waar (voor 2017/2018) een eigen bijdrage werd gevraagd voor de selectieprocedure. Dit is vergeleken met de instroom in het totale hbo en in vergelijkbare opleidingen. Vergelijkbare opleidingen zijn in dit geval opleidingen met dezelfde opleidingscode (crohocode), maar die worden gegeven op instellingen waar géén eigen bijdrage werd gevraagd.

Per vraag zijn eerst de ontwikkelingen over de tijd gepresenteerd, gevolgd door een multivariate analyse (d.m.v. een logistische regressieanalyse). Door gebruik te maken van een multivariate analyse kunnen de verschillen in de kans om in een opleiding in te stromen voor en na afschaffing van de eigen bijdrage statistisch worden onderzocht, onder controle van andere kenmerken. Zo wordt per kenmerk de individuele samenhang getoond.

2.1.4 Interviews

De effecten op aanmeldingen en de effecten op inschrijvingen zijn kwantitatief onderzocht zoals hierboven beschreven. Om deze kwantitatieve opbrengsten te verdiepen en om zonder kwantitatieve bestaande data over aanmeldingen bij hogescholen toch een beeld te krijgen van eventuele veranderingen in aanmeldingen, zijn vier interviews gehouden. We hebben gesproken met vertegenwoordigers van instellingen met opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen voor de selectie. Hierbij is de methode van het semigestructureerde interview toegepast, waarbij de onderwerpen van de gesprekken van tevoren zijn vastgelegd in een interviewleidraad. De leidraad vormde het kader van het interview, maar bepaalt niet geheel het verloop ervan, zodat in elk gesprek ruimte is voor verschillende accenten. Op deze manier hebben we interviews gehouden met het hoofd Studentadministratie van de Rietveld Academie, de directeur Onderwijs en studentenzaken van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, het hoofd van de bacheloropleiding van de Nederlandse Filmacademie en de adjunct-directeur en secretaris van het Conservatorium van Amsterdam. Van de Hogeschool der Kunsten in Den Haag is daarnaast een korte schriftelijke reactie ontvangen.

3 Resultaten

3.1 Effecten op aanmeldingen

Respondenten

In totaal 13.220 eerstejaars hbo- en wo-studenten uit het ResearchNed studentenpaneel zijn uitgenodigd om de online vragenlijst met de vignetten in te vullen. De vragenlijst werd in combinatie aangeboden met een vragenlijst voor een onderzoek naar stages en praktijkonderwijs in het hoger onderwijs. Studenten kregen als eerste de vraag voorgelegd of zij in het hbo of wo studeerden en als tweede de vraag of zij in de aanloop naar het huidige studiejaar hadden deelgenomen aan een selectieprocedure in het hbo. Zo niet, dan volgden de vragen over stages en praktijkonderwijs. Indien de studenten positief antwoordden op de vraag naar deelname, werden zij direct doorgeleid naar de vragenlijst voor dit onderzoek.

Het invullen van de vragenlijst was mogelijk van 8 tot en met 21 maart 2021. In totaal is de vragenlijst ingevuld door 9.289 studenten, van hen hadden 684 studenten in de aanloop naar het huidige studiejaar deelgenomen aan een selectieprocedure in het hbo. 677 van hen hebben de vragen over selectie ingevuld.

Achtergrondinformatie

Allereerst schetsen we enkele kenmerken van de groep studenten die de vragenlijst heeft ingevuld. Van hen is tachtig procent vrouw en achttien procent man (tabel 1). Vrouwen zijn hiermee oververtegenwoordigd ten opzichte van de verhouding in het totaal van eerstejaars inschrijvingen in hbo-bachelors in 2020 (55% vrouw¹¹).

Tabel 1: Geslacht respondenten

Geslacht	%	n
Vrouw	80%	542
Man	18%	120
Anders	1%	8
Wil ik niet zeggen	1%	7
Totaal	100%	677

Aan respondenten is gevraagd of zij in de aanloop naar het huidige studiejaar hebben deelgenomen aan een selectieprocedure voor de hbo-opleiding die zij nu volgen, of voor een andere hbo-opleiding. In tabel 2 is te zien dat het grootste deel (517 studenten, ruim driekwart) meedeed aan de procedure voor de hbo-opleiding die zij nu volgen. Studenten die deelnamen aan meerdere procedures, konden beide antwoordmogelijkheden aangeven.

Tabel 2 Selectieprocedure waaraan respondenten hebben deelgenomen

Procedure	n
Huidige opleiding	517
Andere opleiding	198
Totaal	677

11 HBO 03 a. Aantal eerstejaars ingeschrevenen hbo-bachelors en associate degrees (binnen domein ho) - Databestanden - DUO Particulier

Aan studenten is ook gevraagd in welke sector de opleiding viel waarvoor zij deelnamen aan de selectieprocedure. In tabel 3 is de verdeling te zien: Gezondheidszorg en Taal en cultuur (waaronder de kunstopleidingen) zijn het hoogst vertegenwoordigd.

Tabel 3 Sector waarin respondenten deelnamen aan selectie

Sector	%	n
Gezondheidszorg	33%	221
Taal en cultuur, kunstopleidingen	20%	133
Gedrag & Maatschappij	14%	94
Onderwijs	12%	84
Economie	10%	69
Techniek	8%	56
Recht	2%	16
Landbouw	1%	4
Totaal	100%	677

Naast de vragen die aan studenten zijn gesteld over de selectieprocedure waaraan zij deelnamen (wel/niet voor de huidige studie, in welke sector), is hen ook gevraagd of zij op dit moment een hbo- of wo-opleiding volgen. 85 procent volgt op dit moment een hbo opleiding, 9 procent een wo opleiding en 6 procent volgt op dit moment geen opleiding (tabel 4).

Tabel 4 Huidige opleiding

Huidige opleiding	%	n
Hbo	85%	572
Wo	9%	63
Geen opleiding	6%	42
Totaal	100%	677

Uitkomsten vignetten

De mate waarin de hoogte van de eigen bijdrage een effect heeft op de bereidheid om mee te doen aan een selectieprocedure is onderzocht met een vignetstudie. Door middel van ‘vignetten’ kreeg elke respondent achtereenvolgens drie verschillende bedragen in willekeurige volgorde voorgelegd. Daarbij werd telkens de vraag gesteld: *Stel dat jij voor deelname aan de selectieprocedure -bedrag- had moeten betalen. Zou je daartoe bereid zijn geweest?*

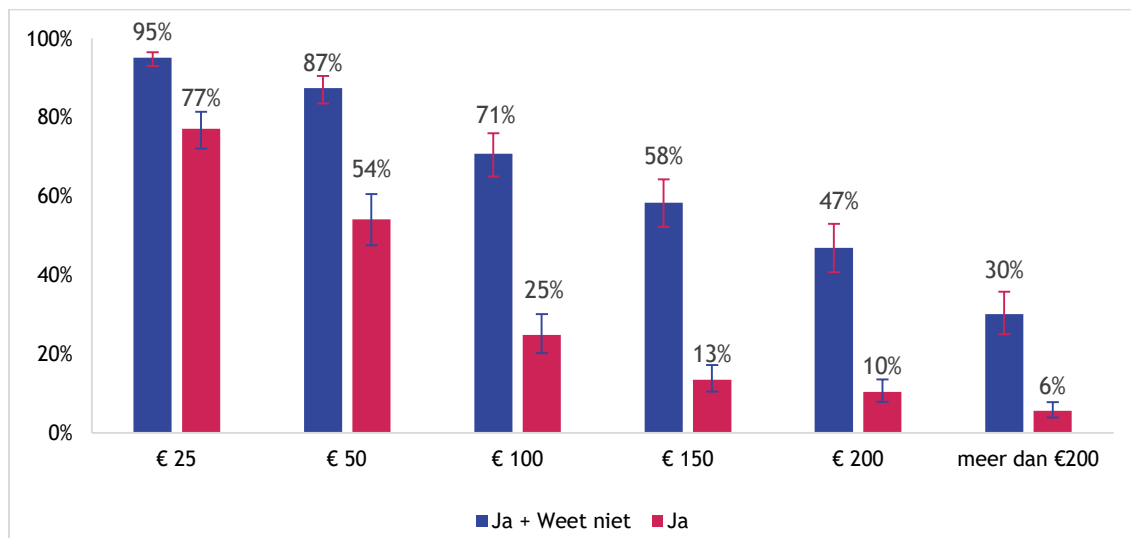
Iedere respondent heeft drie vignetten voorgelegd gekregen. Omdat deze drie waarnemingen niet onafhankelijk van elkaar zijn, is de verwachting dat zij samenhangen. Om de variantie van waarnemingen binnen studenten en tussen studenten op een correcte wijze te kunnen analyseren is daarom gebruik gemaakt van multilevelmodellen. In zulke modellen wordt de variantie tussen eenheden op het hogere niveau (studenten) apart gemodelleerd, zodat de variantie binnen die eenheden niet wordt overschat.

Met binomiale multilevel regressieanalyse is nagegaan in hoeverre de *bereidheid* om mee te doen aan een selectieprocedure samenhangt met de hoogte van de eigen bijdrage die wordt voorgesteld in een vignet. Studenten konden de vraag over bereidheid beantwoorden met (1) ja, (2) weet ik niet, of (3) nee. De bereidheid wordt in de regressieanalyse gemodelleerd als de kans op deelname. Omdat er drie antwoordmogelijkheden waren, hebben we de modellen op twee manieren gedefinieerd en geschat:

- de kans dat men *zeker* (‘ja’) bereid zou zijn het bedrag te betalen;
- de kans dat men *misschien* (‘weet ik niet’) of *zeker* (‘ja’) bereid zou zijn het bedrag te betalen.

De geschatte marginale kansen per bedrag zijn weergegeven in figuur 3.1. De marges die zijn opgenomen zijn 95% betrouwbaarheidsintervallen.

Figuur 3.1 Geschatte kans om mogelijk of zeker een bepaald bedrag te betalen voor deelname aan een selectieprocedure in het hbo

Bovenstaande figuur laat zien dat de bereidheid om een eigen bijdrage te betalen, afneemt naarmate het te betalen bedrag toeneemt. Waar bij een bedrag van 25 euro 95 procent van de studenten aangeeft bereid te zijn geweest om dit te betalen voor hun selectieprocedure, is dat bij 200 euro of meer dan 200 euro nog respectievelijk 47 en 30 procent. Een heel duidelijk omslagpunt bij een bedrag waarboven studenten fors minder bereid zijn te betalen, blijkt niet uit de resultaten.

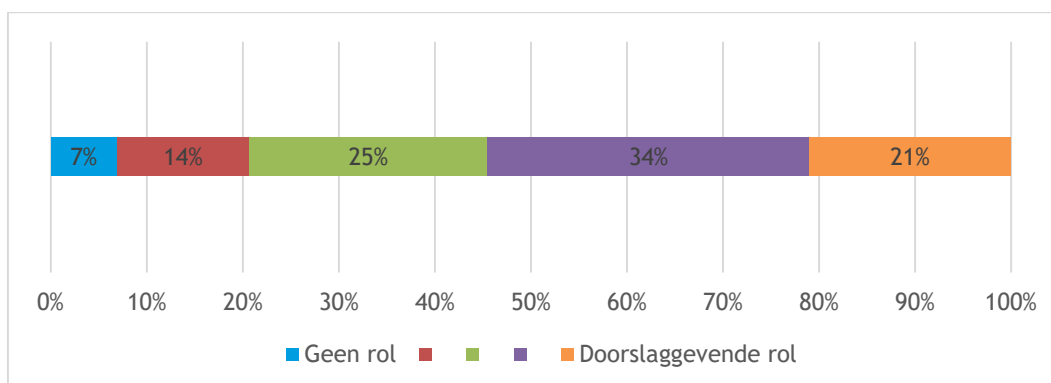
Verschillen tussen groepen

Wanneer we groepen studenten met verschillende achtergrondkenmerken vergelijken, is te zien dat respondenten met een niet-westerse migratieachtergrond minder bereid zijn mee te doen aan selectie waarvoor betaald moet worden dan respondenten zonder een niet-westerse migratieachtergrond. Het is echter op basis van de aantallen respondenten niet mogelijk om een effect te schatten van de invloed van de *hoogte* van het bedrag binnen deze groep. Daarnaast is het *effect* van de niet-westerse migratieachtergrond op de voorspellende waarde van het regressiemodel klein; in 95% van de gevallen wordt de bereidheid van studenten om een bedrag te betalen correct voorspeld door het model als we alleen kijken naar de hoogte van het bedrag (en niet naar andere variabelen). Concreet betekent dit dat de bereidheid van de totale groep studenten (ongeacht hun herkomst) zeer sterk wordt voorspeld door alleen de hoogte van het bedrag.

Er zijn daarnaast geen significante verschillen in bereidheid tussen respondenten die wel/niet eerste generatie student in het hoger onderwijs zijn, of tussen studenten van wie de ouders in verschillende inkomensgroepen vallen. Ook zijn geen verschillen gevonden tussen studenten die deelnamen aan een selectieprocedure in de sectoren gezondheidszorg, taal en cultuur en overige sectoren.

Daarnaast hebben we studenten gevraagd welke rol de hoogte van het bedrag zou spelen bij hun keuze voor een selectieprocedure. Ze konden antwoorden op een schaal van een tot vijf (geen rol - een doorslaggevende rol).

Figuur 3.2: Rol die de hoogte van het bedrag speelt bij keuze voor een selectieprocedure

Ruim de helft (55%) van de studenten scoorde een vier of vijf (figuur 3.2). Dit geeft de indruk dat voor deze studenten, terugkijkend, de hoogte van het bedrag naar eigen zeggen een flinke rol zou hebben gespeeld in hun afwegingen om wel of niet voor een selectieprocedure te kiezen. Dit ligt in lijn met de schattingen uit de regressiemodellen. We merken hierbij op dat we studenten bevraagd hebben die al hebben meegedaan aan selectie en aan wie nu, retrospectief, is gevraagd of zij bereid zouden zijn geweest te betalen en welke rol de hoogte van het bedrag zou hebben gespeeld bij keuze voor een procedure. We kunnen niet uitsluiten dat in het terugkijken een vertekening optreedt van het belang dat, naast alle andere overwegingen, een eigen bijdrage in realiteit zou hebben gespeeld in het maken van een keuze.

Uitkomsten interviews

In de interviews is met betrokkenen gesproken over de eventuele ontwikkelingen die zijn waargenomen in de aanmeldingen voor de selectieprocedures waarvoor voorheen een eigen bijdrage werd gevraagd. Doel van de interviews was om informatie te verzamelen over eventuele veranderingen in de aanmeldingen (zowel de kwantiteit als de samenstelling van de groep) en in de no-shows. De geïnterviewden geven aan dat er geen administratie van aanmeldingen voor een selectieprocedure wordt bijgehouden die het mogelijk maakt om daar achteraf in te analyseren of zich ontwikkelingen voordoen in de samenstelling van de groepen deelnemers (bijvoorbeeld wel/geen migratie-achtergrond). Zij kunnen daarom geen op registratie gebaseerde uitspraken doen over dit specifieke punt, maar wel hun indrukken delen.

In drie gesprekken werd benoemd dat het aantal aanmeldingen en het aantal no-shows niet is veranderd als gevolg van het afschaffen van de eigen bijdrage. Geïnterviewden verklaren dit deels vanuit het feit dat een heel specifieke groep kandidaten geïnteresseerd is in de opleiding en zich vaak al jarenlang voorbereidt op toelating. De eigen bijdrage voor deelname aan de selectie is dan slechts een geringe investering in verhouding tot de inspanningen die studenten zich getroosten om kans te maken op een plek in de studie. Bij een instelling was er wel sprake van een stijging in het aantal aanmeldingen en een stijging in de no-shows; in totaal nemen daar elf procent meer kandidaten daadwerkelijk deel aan de selectie dan voor de afschaffing van de eigen bijdrage.

Vergroten van de diversiteit binnen de groep studenten die zich aanmeldt is een punt dat veel aandacht krijgt. Voorbeelden van inspanningen zijn samenwerking met roc's en investeren in projecten voor kinderen en jongeren van diverse afkomst. In twee van de instellingen heeft men de indruk dat de diversiteit van de groep studenten die zich aanmeldt, groeit. Dit wordt echter niet duidelijk toegeschreven aan het afschaffen van de eigen bijdrage voor selectie; juist omdat het onderwerp op diverse manieren aandacht krijgt, is niet vast te stellen waardoor een verandering exact wordt veroorzaakt. Wel geven geïnterviewden aan dat een selectieprocedure zonder eigen bijdrage goed past bij hun beleid en streven om een zo inclusief mogelijke opleiding te bieden. Tot slot geven de geïnterviewden aan dat de instroom in de opleiding in kwantitatieve zin (het aantal kandidaten dat wordt toegelaten) ongewijzigd is als gevolg van afspraken die in de sectorakkoorden zijn gemaakt.

3.2 Effecten op inschrijvingen

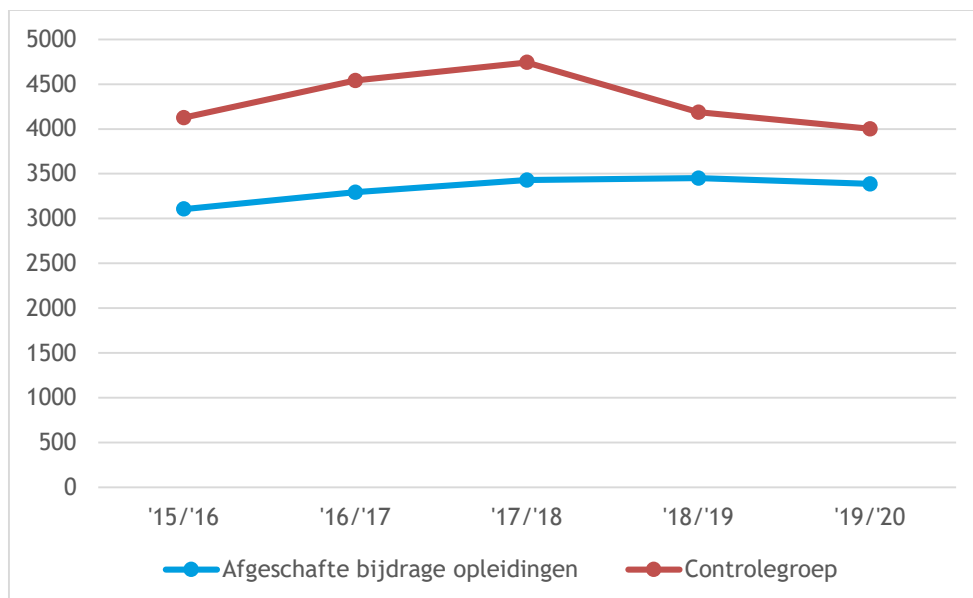
In deze paragraaf kijken we op twee manieren naar veranderingen in de inschrijvingen van studenten. Allereerst kijken we naar de hoogte van de instroom in de opleidingen waarvan de eigen bijdrage is afgeschaft en vergelijken dit met de instroom in overige opleidingen. Voor deze overige opleidingen wordt ook gekeken naar de zogenaamde 'controlegroep': opleidingen waar landelijk voor geldt dat er door een of meer aanbiedende instellingen een eigen bijdrage is gevraagd, maar waar op de desbetreffende instelling géén eigen bijdrage is gevraagd. Ter illustratie; voor de opleiding Vormgeving gold een eigen bijdrage voor de Hogeschool Rotterdam, dit geldt als een 'afgeschafte bijdrage'-opleiding. Voor de HKU werd geen eigen bijdrage gevraagd voor de opleiding Vormgeving; studenten in deze opleiding maken deel uit van de controlegroep.

Naast veranderingen in de hoogte van de instroom kijken we naar veranderingen in de samenstelling van de instroom. Hierbij letten we op de vooropleiding van de student, een eventuele migratieachtergrond en ouderkenmerken, namelijk het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders en het huishoudelijk inkomen.

Omvang van de instroom

In Figuur 3.3 is de instroom te zien in de opleidingen waarvoor de eigen bijdrage is afgeschaft (per studiejaar 2017/2018) voor de periode 2015/2016 - 2019/2020. Ter vergelijking is ook de instroom voor de controlegroep gepresenteerd. Te zien is dat de instroom in de opleidingen waarvoor de bijdrage is afgeschaft licht is toegenomen vanaf 2015/2016 (met een daling in het laatste jaar). De instroom in de controlegroep is toegenomen tot en met 2017/2018 en is in de twee jaren daarna afgenomen. De totale instroom in het hbo (niet in de figuur) is in deze periode toegenomen van ruim 88.000 tot ruim 100.000 studenten.

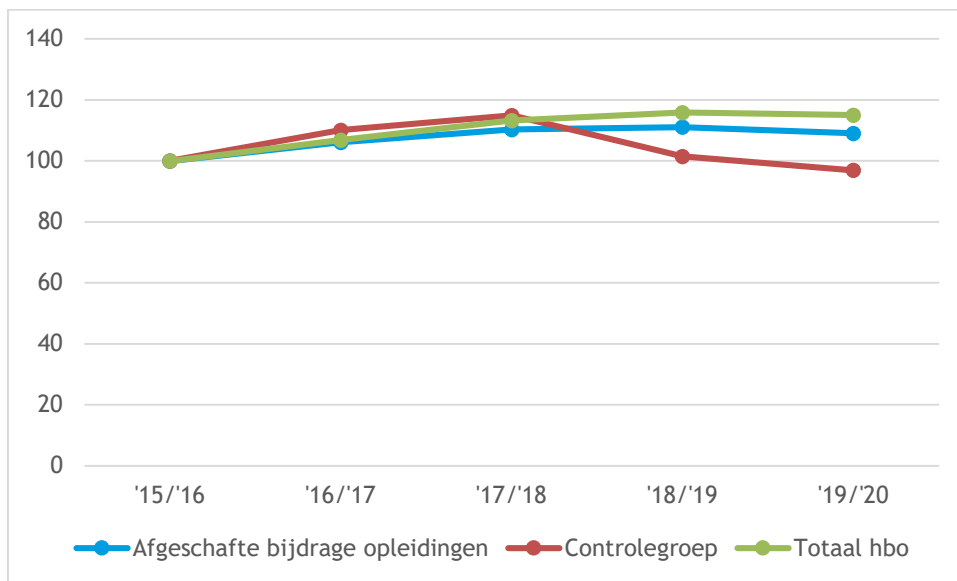
Figuur 3.3: Instroom in opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen en controlegroep

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

Hoe deze ontwikkelingen zich tot elkaar en tot de totale instroom verhouden is te zien in figuur 3.4 waarin de indexcijfers zijn gepresenteerd. Ten opzichte van peiljaar 2015/2016 is de instroom sterker toegenomen voor de opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen dan voor de controlegroep, maar loopt achter bij de toename van de instroom in het totale hbo. Daarnaast, zoals ook in figuur 3.3 te zien is, is deze toename voor de opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen al vanaf 2015/2016 zichtbaar: al vóór de afschaffing van de eigen bijdrage. Dat deze toename veroorzaakt is door de afschaffing van de eigen bijdrage kunnen we op basis van deze gegevens dan ook niet vaststellen.

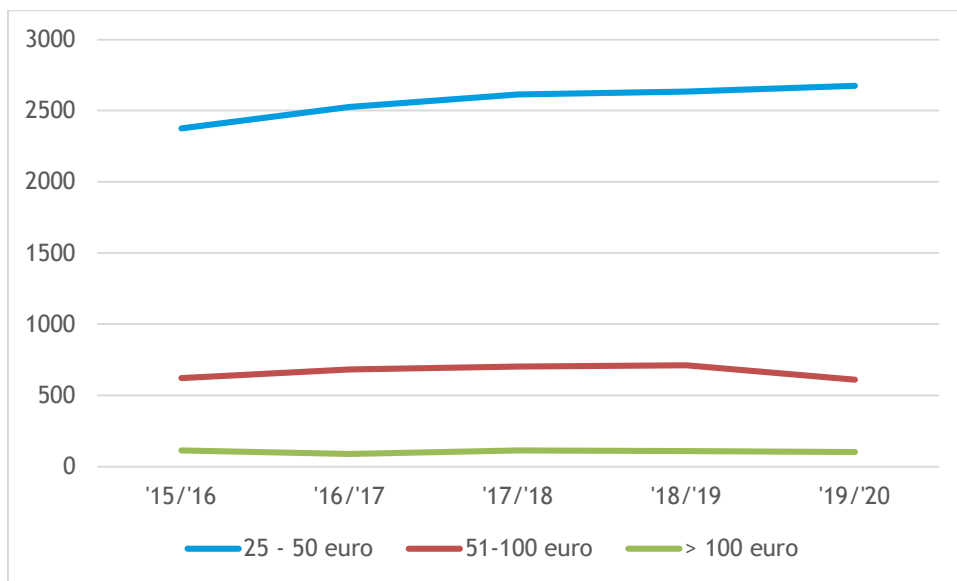
Figuur 3.4: Instroom in het hbo en naar type opleiding (indexcijfers: 2015/2016=100)

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

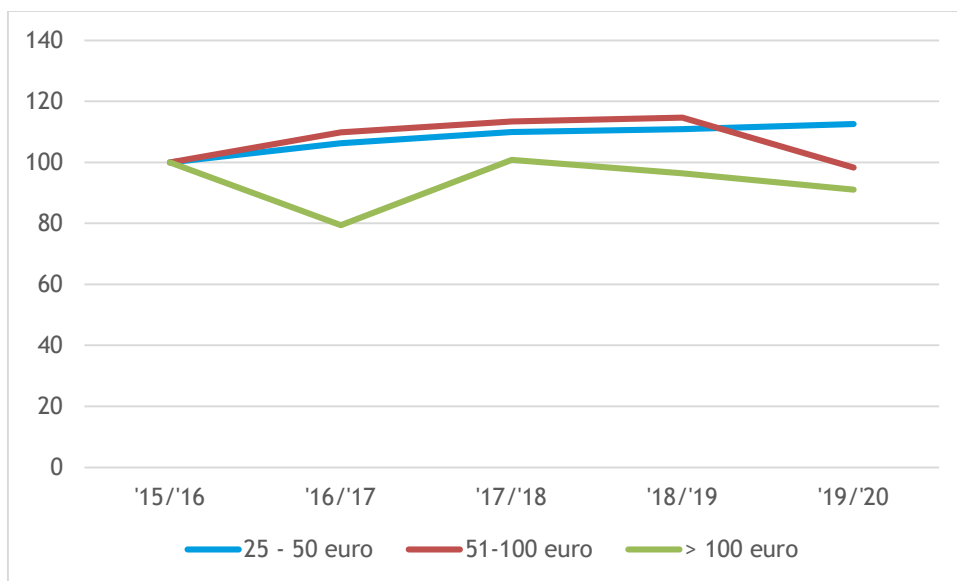
Als we de resultaten uitsplitsen naar de hoogte van de gevraagde bijdrage (ingedeeld in drie categorieën) zien we de volgende ontwikkeling in de instroom in figuur 3.5. Het aantal studenten in de opleidingen waar 25 tot 50 euro aan eigen bijdrage werd gevraagd is verreweg het grootst; aanzienlijk minder studenten hebben te maken gehad met een eigen bijdrage van 50 euro of meer. Het aantal studenten in opleidingen waar 25 tot 50 euro werd gevraagd is geleidelijk gestegen; de instroom in opleidingen waar 51-100 euro werd gevraagd is na een eerdere stijging weer op het niveau van 2015/2016. De instroom in opleidingen waar meer dan 100 euro werd gevraagd fluctueert enigszins en is vanaf 2017/2018 licht gedaald. Dit is ook zichtbaar in figuur 3.6 waarin de indexcijfers zijn gepresenteerd (waarbij 2015/2016 geldt als 100). Als we alleen naar de verandering in 2017/2018 kijken ten opzichte van de eerdere situatie, dan zien we dat de instroom in de opleidingen waar voorheen 51 tot 100 euro werd gevraagd sterker is gestegen dan in de opleidingen waar 25 tot 50 euro werd gevraagd. De instroom in de duurste opleidingen lag echter ook onder het niveau van de instroom in de opleidingen waar voorheen 25 tot 50 euro werd gevraagd.

Figuur 3.5: Instroom in het hbo naar hoogte van de gevraagde eigen bijdrage

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

Figuur 3.6: Instroom in het hbo naar hoogte van de gevraagde eigen bijdrage: indexcijfers (2015/2016=100)

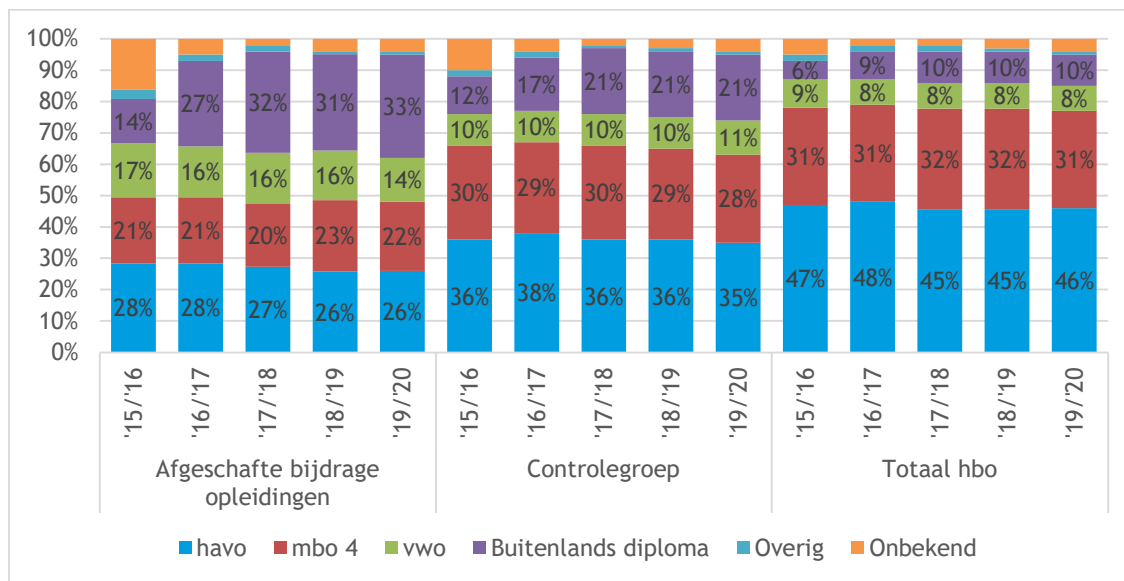
Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

Samenstelling van de instroom

Of de instroom van samenstelling is veranderd bekijken we voor de achtergrondkenmerken vooropleiding, migratieachtergrond en sociaal-economische status van de student. Hieronder volgt per kenmerk een beschrijving van de ontwikkeling.

Veranderingen in de samenstelling naar vooropleiding zijn te zien in figuur 3.7. Voor de opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen is de instroom vanuit havo, vwo en mbo 4 vrij constant; voor havo en vwo doet zich een lichte daling voor. Dit komt door de toename van studenten met een buitenlands diploma. In 2015/2016 is het aandeel buitenlandse diploma's aanzienlijk lager maar dit lijkt verklaard te worden door het grote aandeel studenten waarvan de vooropleiding onbekend is. De toename van het aandeel studenten met een buitenlands diploma doet zich tevens voor (weliswaar in mindere mate) bij de controlegroep en voor het totale hbo.

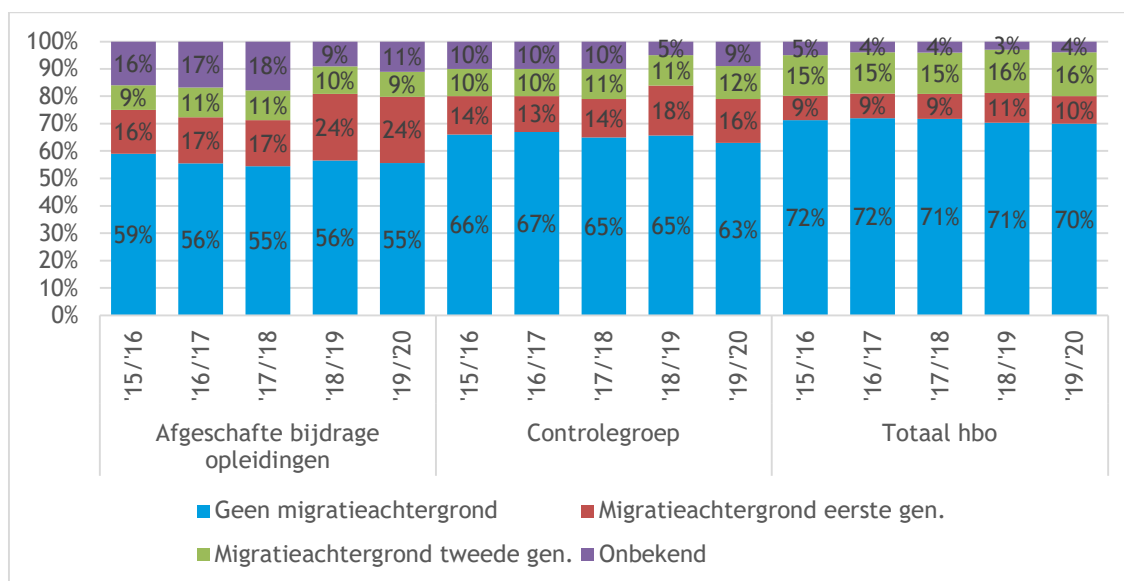
Figuur 3.7: Samenstelling van de instroompopulatie naar vooropleiding

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

De verandering in de samenstelling van de instroompopulatie naar migratieachtergrond is weergegeven in figuur 3.8. Voor de opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen is een toename te zien in het aandeel studenten met een migratieachtergrond, met name vanaf 2018/2019. Hoewel eenzelfde ontwikkeling te zien is voor de controlegroep en voor het totale hbo, is de toename voor de opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen naar verhouding wat groter. Deels wordt de toename in het aandeel studenten met een migratieachtergrond echter verklaard door een kleiner aandeel studenten van wie een eventuele migratieachtergrond onbekend is.

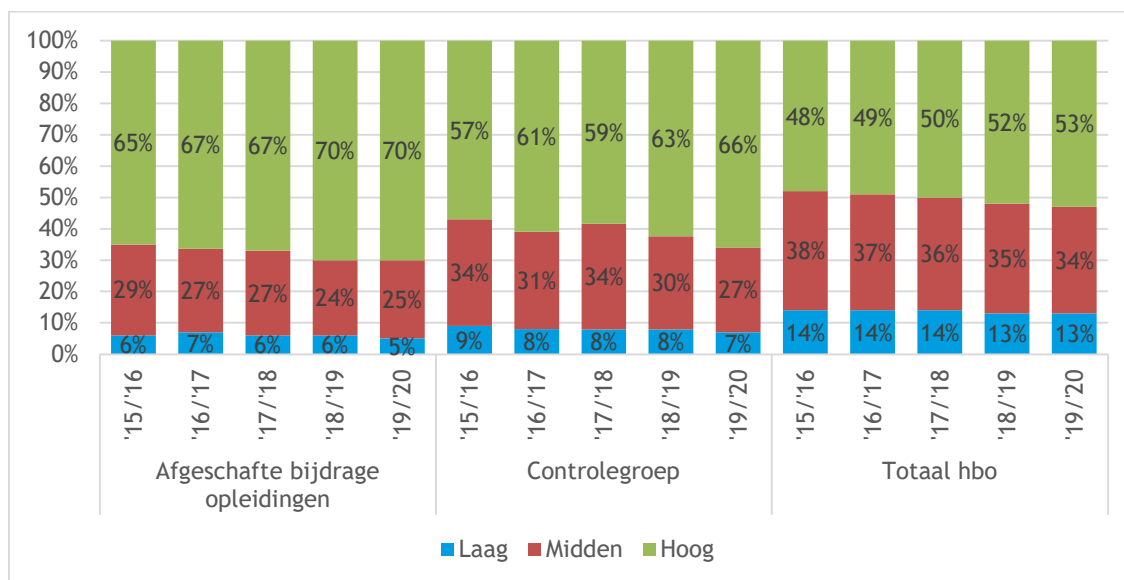
Figuur 3.8: Samenstelling van de instroompopulatie naar migratieachtergrond

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

De verdeling naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van één van de ouders is gepresenteerd in figuur 3.9. Te zien is dat in de opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen het aandeel studenten met hoogopgeleide ouders is toegenomen van 65 naar 70 procent. Het aandeel studenten met ouders zonder opleiding op hbo- of wo-niveau is licht gedaald; dit geldt ook voor de controlegroep en voor het totale hbo. De ontwikkeling is dus niet afwijkend voor de opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen.

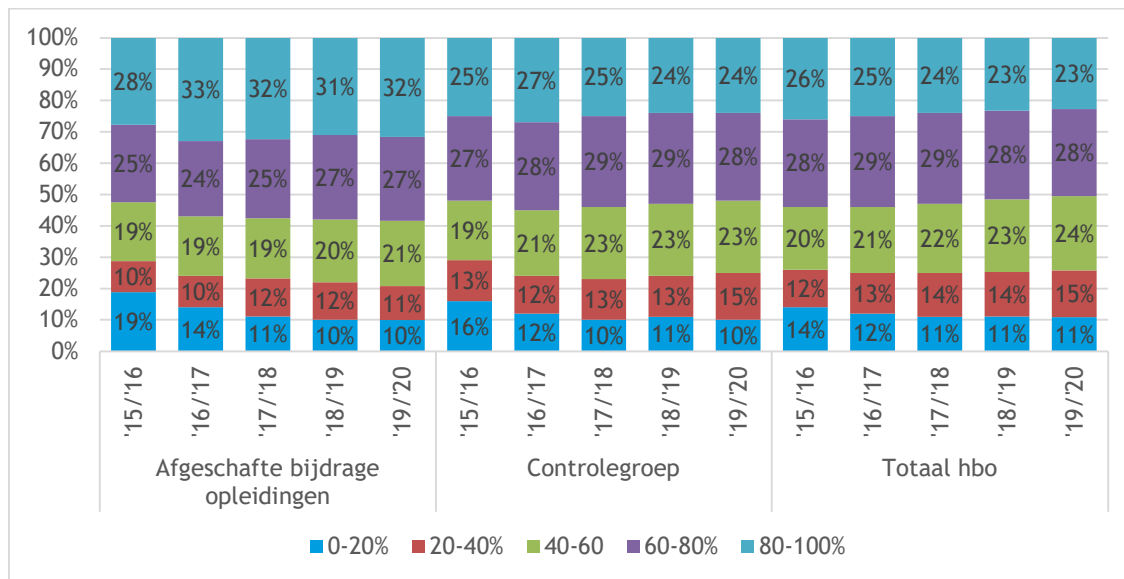
Figuur 3.9: Samenstelling van de instroompopulatie naar hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders (exclusief studenten waarvan de opleiding van de ouders onbekend is).

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

Tot slot is de verdeling naar het huishoudensinkomen weergegeven, waarbij de huishoudens zijn ingedeeld naar vijf inkomensgroepen; studenten uit de groep 0-20% behoren tot de huishoudens met de 20 procent laagste inkomens¹²; de studenten uit de groep 80-100% behoren tot de huishoudens met de 20 procent hoogste inkomens in Nederland. Te zien is dat het aandeel van studenten behorend tot de laagste inkomensgroepen is afgenomen en voor de midden- en hogere inkomens licht is toegenomen; dit geldt in mindere mate ook voor de studenten in de controlegroep. Voor het totale hbo is dit stabiel; hier is een kleine afname te zien in de laagste en hoogste inkomensgroep.

Figuur 3.10: Samenstelling van de instroompopulatie naar het huishoudensinkomen (exclusief studenten waarvan het inkomen van het huishouden onbekend is).

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

Multivariate analyses

Of de samenstelling van de instroom is veranderd is ook multivariaat getoetst. Door het gebruik van een multivariate logistische regressieanalyse kunnen de verschillen in de hierboven gepresenteerde kenmerken worden bekeken vóór en na afschaffing van de eigen bijdrage, waarbij er gecontroleerd wordt voor andere kenmerken. In deze modellen is de kans op instroom in een opleiding die voorheen een bijdrage vroeg afgezet tegen de kans op instroom in een controlegroepopleiding.

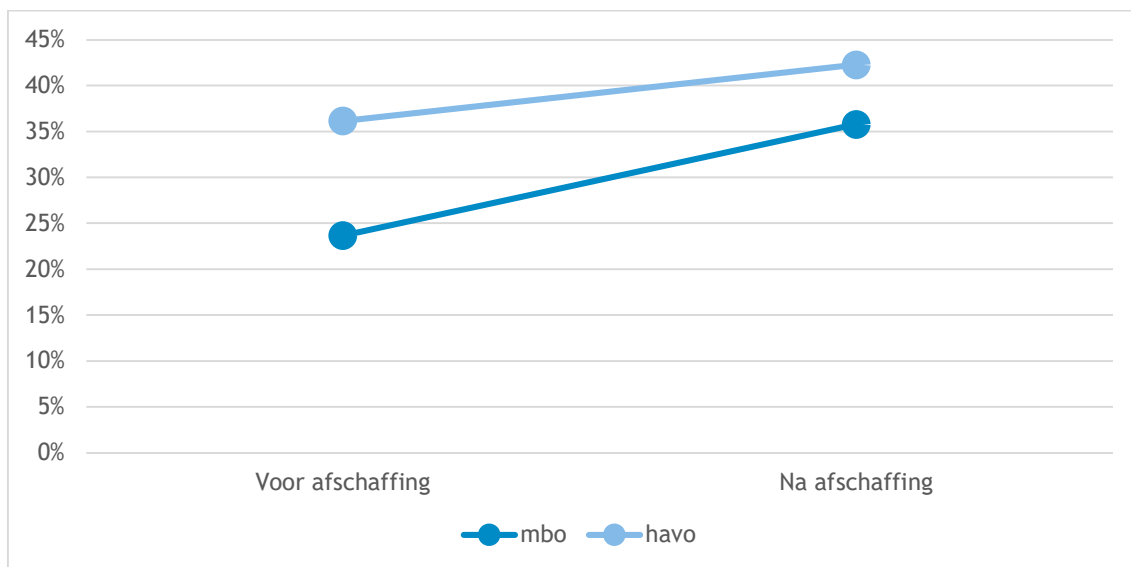
Deze modellen zijn eerst voor alle opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen, uitgevoerd. Hierbij kwam naar voren dat na afschaffing van de eigen bijdrage er een significante toename van het aantal studenten met een buitenlands diploma is ten opzichte van de controlegroep. Zoals uit de bivariate analyse naar voren kwam is echter in dezelfde periode het aandeel instromers met een onbekende vooropleiding gedaald; mogelijk gaat het hier dus om een administratieve oorzaak. Voor de sociaaleconomische achtergrond en het hebben van een migratieachtergrond zijn geen veranderingen te zien.

Daarnaast zijn de modellen apart uitgevoerd voor opleidingen waar een eigen bijdrage werd gevraagd van 50 euro of meer: zoals uit de vignettenstudie blijkt is de drempel om je aan te melden hoger volgens studenten naarmate het bedrag van de eigen bijdrage hoger is. Voor deze opleidingen zijn geen veranderingen te zien voor de sociaaleconomische achtergrond en het hebben van een migratieachtergrond. Wel wordt duidelijk dat de instroom van studenten met een mbo-diploma voor deze opleidingen is

¹² Het gaat om het inkomen van het huishouden waar de student op 1 januari van dat jaar deel van uitmaakte.

toegenomen na afschaffing van de eigen bijdrage ten opzichte van studenten met een havo-diploma. Op basis van het regressiemodel is, onder controle van overige kenmerken¹³, de kans berekend om in te stromen in een opleiding waar een eigen bijdrage voor gold, voor én na de afschaffing. Hieruit blijkt dat (zie ook figuur 3.11) deze kans (binnen de opleidingen die 50 euro of meer vroegen) voor havo-geplomeerden en mbo-geplomeerden is toegenomen, maar dat dit in grotere mate geldt voor mbo-geplomeerden. Het verschil voor instromers met een mbo-diploma voor en ná afschaffing van de eigen bijdrage bedraagt 12 procentpunt en voor instromers met een havo-diploma 6 procent.

Figuur 3.11: Verschil in kansen om in te stromen in een opleiding waar een eigen bijdrage van meer dan 50 euro werd gevraagd.

Bron: CBS Microdata (bewerkingen door ResearchNed)

13 Geslacht, leeftijd, huishoudensinkomen, opleidingsniveau van de ouders, migratieachtergrond en vooropleiding.

4 Conclusies

In dit onderzoek zijn studenten en instellingen bevestigd en zijn analyses gedaan met registerdata. In dit hoofdstuk beschrijven we op basis van de informatie uit die onderzoeksstappen de antwoorden op de achtereenvolgende onderzoeksvragen.

1. Wat zijn de effecten van de maatregel om de eigen bijdrage voor Nederlandse (aspirant)-studenten in de selectieprocedure af te schaffen op het gebied van gelijke kansen?
 - a. Inzicht in de ontwikkelingen van de verschillende achtergronden (sociaal-economische status (SES), vooropleiding, migratieachtergrond) van de (aspirant)-studenten die een opleiding volgen of willen volgen die voorheen een eigen bijdrage vroegen aan studenten.

Voor de samenstelling van de instroom zijn de effecten van afschaffing van de eigen bijdrage zeer beperkt of niet-bestaand. Hoewel er veranderingen zijn in de samenstelling van de instroom, volgen die alle de ontwikkelingen die ook voor het totale hbo te zien zijn. Uit de multivariate analyses blijken geen significante veranderingen te zijn in de samenstelling, op het aandeel studenten met een buitenlands diploma na. Wel geldt voor de opleidingen waar een bijdrage voor werd gevraagd van meer dan 50 euro, dat instromers met een mbo-achtergrond significant vaker zijn ingestroomd in deze opleidingen na afschaffing van de eigen bijdrage ten opzichte van studenten met een havo-achtergrond. We concluderen ook dat de afschaffing van de eigen bijdrage niet heeft geleid tot een grotere toestroom in deze opleidingen; hoewel er een groei te zien is van de instroom, is die groei voor het totale hbo groter. Deze constatering past bij het feit dat, zoals ook benoemd in de interviews, de instroom in een groot deel van de opleidingen gelimiteerd is en was als gevolg van afspraken in sectorakkoorden. Ook is de groei al vanaf 2015/2016 ingezet, en is voor 2017/2018 de absolute groei juist groter voor vergelijkbare opleidingen waar voorheen al geen bijdrage voor werd gevraagd. Binnen de verzameling opleidingen waar een bijdrage werd gevraagd is de toename van de instroom het grootst voor opleidingen waar een bijdrage van 25 tot 50 euro werd gevraagd.

Daarnaast concluderen we uit de uitkomsten van de vragenlijst dat minder studenten bereid zouden zijn om deel te nemen aan de selectieprocedure die ze hebben gevolgd, naarmate het bedrag stijgt dat ze daarvoor hadden moeten betalen. Hoewel de bereidheid van studenten met een niet-westerse migratie-achtergrond lager is dan van studenten zonder niet-westerse migratie-achtergrond, is het effect hiervan gering. De bereidheid wordt in sterke mate voorspeld door uitsluitend de hoogte van het bedrag. Dat studenten in de vragenlijst retrospectief een lagere bereidheid rapporteren bij een stijgend bedrag, zou de veronderstelling kunnen oproepen dat het aantal aanmeldingen is gestegen bij opleidingen die voorheen wel, en nu geen bijdrage meer vragen. Dit lijkt echter in de praktijk niet het geval (zie ook beantwoording onderzoeksvraag 2a hieronder).

2. Wat zijn de verschillende effecten van de afschaffing van de eigen bijdrage voor de Nederlandse (aspirant)-studenten in de selectieprocedure?
 - a. Inzicht in de ontwikkeling van het aantal aanmeldingen voor de desbetreffende opleidingen vóór de afschaffing (studiejaren 2015/2016 - 2016/2017) en na (2017/2018 - 2019/2020) de afschaffing van de eigen bijdrage voor (aspirant)studenten in de selectieprocedure.
 - b. Inzicht in het aantal unieke aanmeldingen tussen de studiejaren 2015/2016 - 2016/2017 en 2017/2018 - 2019/2020;
 - c. Inzicht in het aantal (aspirant)-studenten die zich bij meerdere selectieprocedure hebben aangemeld in de studiejaren 2017/2018 - 2019/2020.

- d. Inzicht in de hoeveelheid (aspirant)-studenten die niet zijn komen opdagen bij de selectie (no show) tussen de studie jaren 2015/2016 - 2016/2017 en 2017/2018 - 2019/2020;
- e. Inzicht in de verschillende redenen van de (aspirant)-studenten die niet zijn komen opdagen bij de selectie tussen de studie jaren 2015/2016 - 2016/2017 en 2017/2018 - 2019/2020.

Omdat we voor het onderzoek niet de beschikking hadden over data over aanmeldingen, kan deze onderzoeksvraag met deelvragen niet volledig beantwoord worden. Uit de interviews is het beeld ontstaan dat bij de meeste opleidingen er geen sprake is van een verandering in het aantal aanmeldingen voor de selectieprocedure. Een van de geïnterviewden geeft aan dat dit (in beperkte mate) wel het geval is en het aantal aanmeldingen is gestegen. Ook rondom het aantal no-shows is uit de interviews de indruk ontstaan dat er grotendeels geen noemenswaardige wijzigingen zijn. Slechts een van de geïnterviewden geeft aan dat dit (in beperkte mate) wel het geval is en het aantal no-shows is gestegen. Omdat we geen data hebben kunnen verkrijgen over de redenen voor studenten om niet te komen opdagen bij selectie, kan deze deelvraag niet beantwoord worden.

Samengevat ontstaat het beeld dat het afschaffen van de eigen bijdrage voor selectie niet geleid heeft tot grote veranderingen in de kwantiteit en samenstelling van de groep studenten die instroomt in de opleidingen die voorheen een eigen bijdrage vroegen voor selectie. Uit de gehouden interviews blijkt dat er grotendeels geen sprake is van veranderingen in aantallen aanmeldingen en no-shows. Een deel van de geïnterviewden heeft wel de indruk dat de diversiteit toeneemt binnen de groep studenten die zich aanmeldt en schrijft dit toe aan een variatie aan inspanningen, niet exclusief aan het afschaffen van de eigen bijdrage voor deelname aan selectie.

Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 3.1	Geschatte kans om mogelijk of zeker een bepaald bedrag te betalen voor deelname aan een selectieprocedure in het hbo	14
Figuur 3.2:	Rol die de hoogte van het bedrag speelt bij keuze voor een selectieprocedure	15
Figuur 3.3:	Instroom in opleidingen die voorheen een bijdrage vroegen en controlegroep.....	16
Figuur 3.4:	Instroom in het hbo en naar type opleiding (indexcijfers: 2015/2016=100).....	17
Figuur 3.5:	Instroom in het hbo naar hoogte van de gevraagde eigen bijdrage	18
Figuur 3.6:	Instroom in het hbo naar hoogte van de gevraagde eigen bijdrage: indexcijfers (2015/2016=100).....	18
Figuur 3.7:	Samenstelling van de instroompopulatie naar vooropleiding.....	19
Figuur 3.8:	Samenstelling van de instroompopulatie naar migratieachtergrond	20
Figuur 3.9:	Samenstelling van de instroompopulatie naar hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders (exclusief studenten waarvan de opleiding van de ouders onbekend is).	20
Figuur 3.10:	Samenstelling van de instroompopulatie naar het huishoudensinkomen (exclusief studenten waarvan het inkomen van het huishouden onbekend is).	21
Figuur 3.11:	Verskil in kansen om in te stromen in een opleiding waar een eigen bijdrage van meer dan 50 euro werd gevraagd.	22
Tabel 1:	Geslacht respondenten	12
Tabel 2	Selectieprocedure waaraan respondenten hebben deelgenomen	12
Tabel 3	Sector waarin respondenten deelnamen aan selectie.....	13
Tabel 4	Huidige opleiding	13